

MERWEDE
LAB

Bevordering sociale cohesie in hoogbouw

In samenwerking met: Jonge Honden

NASLAGWERK

Social Design

COLOFON

Eerste druk

In opdracht van het Merwede LAB, uitgevoerd door/in samenwerking met Jonge Honden

Merwede LAB brengt impactvolle, praktisch toepasbare, duurzame innovaties en interventies op het vlak van duurzame energie, circulair bouwen, social design, gezond stedelijk leven in het planproces van Merwede.

© Merwede LAB

Inhoudelijke vragen of opmerkingen?
Neem contact op via: office@merwedelab.nl

We hebben ons best gedaan om van alle foto's en afbeeldingen de oorspronkelijke eigenaar te achterhalen. Mocht u van mening zijn dat een foto of afbeelding onterecht zonder toestemming is opgenomen verzoeken wij u contact op te nemen met de auteur.

Merwede LAB: office@merwedelab.nl

Programma management: Brokkenmákers

Vormgeving: Studio Flauwer

Disclaimer: Dit naslagwerk dient ter inspiratie voor het verleggen van de lat in Merwede. Uitkomsten van het Merwede LAB zijn nooit automatisch aanvullende eisen of toetsingskaders. Alleen als expliciet in het Eigenarencollectief het besluit wordt genomen, kan de lat verlegd worden.

Mede mogelijk gemaakt door:

Het eigenarencollectief:

Gemeente Utrecht, Janssen de Jong,
BPD | Bouwfonds Gebiedsontwikkeling,
Synchroon, Boelens de Gruyter, G&S, AM,
Greystar, Roundhill Capital, Lingotto en
3T Vastgoed.

EFRO React EU en Kansen voor West II

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

INLEIDING

VOORONDERZOEK

- Belang van sociale cohesie
- Uitdagingen in hoogbouw
- Bevindingen en onderzoeksvragen

VORMEN VAN VERBINDING

- Bevindingen

ONTWERPEN VOOR VERBINDING

- Buurtniveau
- De route naar huis
- Woonblok
- Gemeenschappelijke ruimte
- Drempelzone
- Woning
- Bevindingen

VOORBEELDEN

- Experimentele flats Overvecht
- Poortgebouw Wilhelmina Gasthuis
- Place2BU in Leidsche Rijn
- Bevindingen

AFSLUITEND

- Conclusie
- Samenvatting

REFERENTIELIJST

5

7

9

11

13

15

19

22

23

25

27

29

32

35

36

37

41

43

45

47

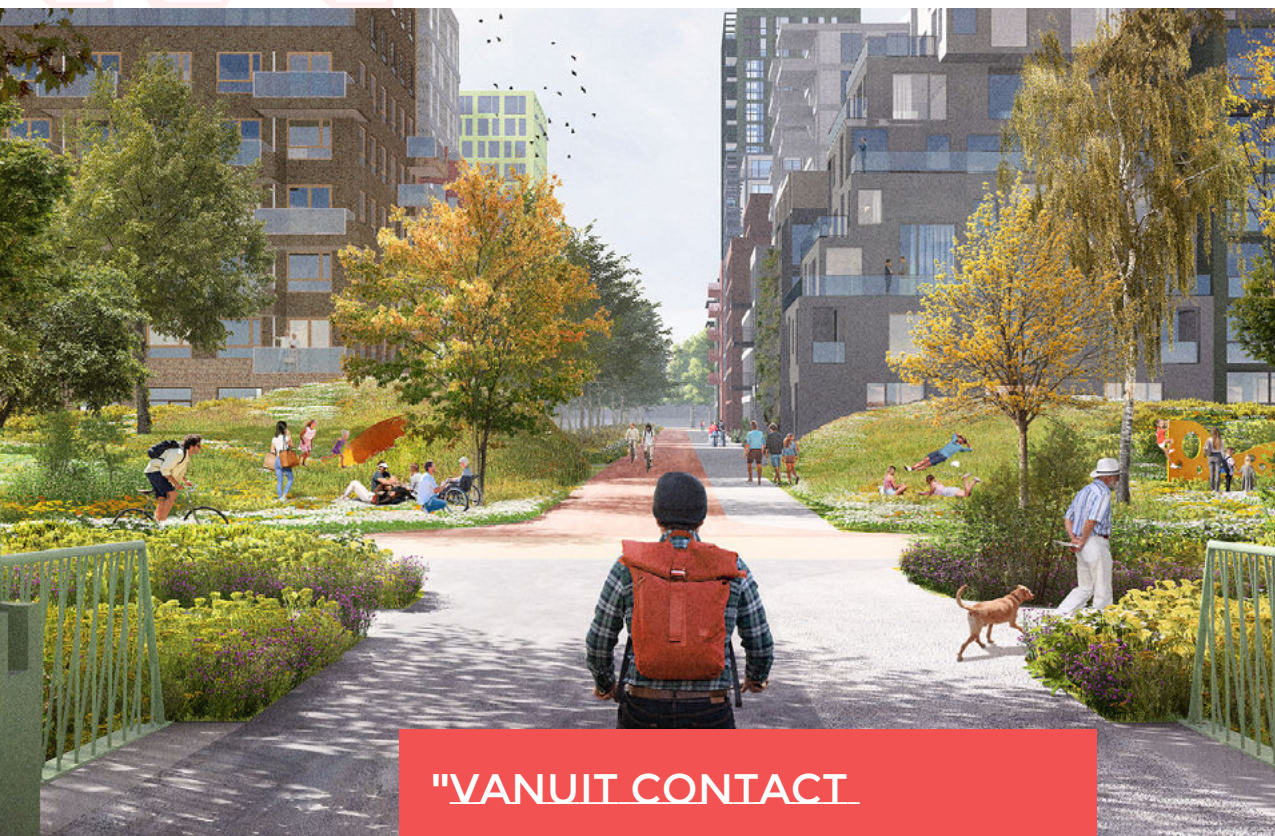
48

49

51

53

59

**"VANUIT CONTACT
ONTSTAAT VERTROUWEN,
BEKEND MAAKT BEMIND."**

- Rutger Bregman (2019)

VOORWOORD

Beste betrokkene bij Merwede,

Het Merwede LAB brengt impactvolle, praktisch toepasbare, duurzame innovaties en interventies op het vlak van duurzame energie, circulair bouwen, social design, gezond stedelijk leven in het planproces van Merwede. In dat kader heeft het Merwede lab een onderzoek opgezet binnen het thema social design over hoe de sociale cohesie in hoogbouw bevordert kan worden. Dit naslagwerk biedt handvatten om vanuit het perspectief van de ontwikkelaar of de woningcorporatie de sociale cohesie en daarmee de leefbaarheid van de nieuwe stadswijk Merwede te verbeteren.

In dit onderzoek hebben we de theorie en de praktijk verbonden, inspirerende literatuur uitgediept en getoetst aan verhelderende interviews met woningcorporaties. Dit hebben we vertaald naar concrete handvatten voor de opgave in Merwede.

Hartelijke groet,
Mirjam Schmöll | Programmamanager Merwede LAB

Met dank aan Koen van Zwieten en Elvira Kok (Jonge Honden) voor het uitvoeren van het onderzoek en Lies Budding (Mitros) en Dennis Kramer (Ymere) voor het toestemmen om geïnterviewd te worden.

INLEIDING

In de nieuwe stadswijk Merwede worden 6.000 nieuwe woningen ontwikkeld. De dichtheid in Merwede wordt is 4x zo hoog als in de binnenstad van Utrecht. Deze enorme dichtheid kan voor uitdagingen zorgen rondom het borgen en stimuleren van sociale cohesie en gemeenschapszin.

De onderzoeksvraag van dit onderzoek is:

Hoe kan het ontwerp een bijdrage leveren aan de gemeenschapszin/ sociale cohesie?

Het doel is het bevorderen van de gemeenschapszin opdat de leefbaarheid vergroot wordt.

Om deze vraag te beantwoorden zijn de onderstaande subvragen opgezet, deze zullen in de volgende hoofdstukken nader onderzocht worden om uiteindelijk tot concrete handvatten te komen voor het ontwerpen voor verbinding.

1. Wat zijn de verschillende vormen van gemeenschap tussen bewoners?
2. Op welke schaalniveaus vindt verbinding plaats?
3. Op welke wijze kan het ontwerp gemeenschapszin bevorderen?

AANPAK

Dit onderzoek is tot stand gekomen door bestaande kennis uit de literatuur te verbinden met praktijkvoorbeelden. Er is eerst een literatuurstudie uitgevoerd, gevolgd door een onderzoek naar hoe Nederlandse ontwikkelaars en architectenbureaus dit thema aanpakken. Ten slotte zijn er interviews bij woningcorporaties afgenomen om hun perspectief ook een plek te geven in dit onderzoek.

"Het meest voor de hand liggende middel dat we hebben tegen intolerantie, overlast, eenzaamheid, en passiviteit en vóór zorgzaamheid, veiligheid, integratie en gezondheid, is contact. Vanuit contact ontstaat vertrouwen, bekend maakt beminde". - Rutger Bregman (2019)

VOORONDERZOEK

BELANG VAN SOCIALE COHESIE

BETEKENIS SOCIALE COHESIE

De door De Kam & Needham (2004) benoemde definitie van **sociale cohesie** is ook de betekenis die in dit onderzoek wordt aangehouden:

“De mate waarin individuen of groepen in de samenleving met elkaar verbonden zijn en zich met elkaar verbonden voelen”.

POSITIEVE EFFECTEN VAN SOCIALE COHESIE

De Kam & Needham (2004) beargumenteren dat “*sociale cohesie binnen een bepaalde ruimtelijke eenheid een positieve bijdrage kan leveren aan de **leefbaarheid** van woonmilieus*”. Met leefbaarheid wordt bedoeld: “de mate waarin een leefomgeving aansluit op het adaptief repertoire van een soort” (Veenhoven, 2000). Leefbaarheid is dus een relationeel begrip, dezelfde omgeving kan voor de een leefbaarder zijn dan voor de ander.

Sociale cohesie kan dus een positief effect hebben op de leefbaarheid van een wijk, wat betekent dat iemand zich meer thuis voelt in zijn woonomgeving en zodoende een gevoel van welbevinden toeneemt.

Naast het bevorderen van de leefbaarheid brengt sociale cohesie een aantal andere positieve bijkomstigheden met zich mee. Wanneer ouderen bijvoorbeeld in een buurt wonen met een hogere mate van sociale cohesie, ervaren ze over het algemeen een **hogere staat van welzijn** (Cramm, Van Drijk & Nieboer, 2013) en dat leidt weer tot een lager aantal ouderen met depressieve klachten (Miao, Wu & Sun, 2019).

Met **welzijn** wordt de volgende definitie aangehouden: “een toestand waarbij het je aan niets ontbreekt en waarbij je prettig voelt” (VanDale, 2022). Aansluitend daarop kwam uit onderzoek van Echeverría, Diez-Rouz, Shea, Borrell en Jackson (2008) de conclusie dat de hogere mate van sociale cohesie

in een wijk niet alleen voor een **afname van depressie** zorgt, maar ook voor een **toename in een gezondere levensstijl**; er is significant minder kans op roken of drinken. De positieve fysieke en mentale effecten van sociale cohesie leiden op hun beurt weer tot een hogere levensverwachting.

Dit effect zien we ook terugkomen als we kijken naar de zogenaamde *Blue Zones* in de wereld, plekken op de wereld waar mensen vrij consistent ouder dan 100 jaar worden. Terugkerende factoren binnen dit fenomeen zijn zaken als voldoende beweging en een gezond dieet, maar ook sociale cohesie speelt hierbij een cruciale rol (Buettner & Skemp, 2016). Ditzelfde onderzoek heeft het over het Japanse eiland Okinawa en zijn traditie om een *moai* te vormen. Dit zijn sterke sociale netwerken waarvan de leden elkaar elke dag even zien en spreken. Een *moai* biedt financiële en emotionele ondersteuning wanneer leden dit nodig hebben en biedt daarnaast een stress-verminderde omgeving waarin mensen voor elkaar klaar staan.

Sociale cohesie kan dus de leefbaarheid van een omgeving verbeteren, het zorgt voor een afname van depressies, een toename van een gezondere levensstijl en deze aspecten leiden op hun beurt weer tot een hogere staat van welzijn en daarmee tot een hogere levensverwachting.

UITDAGINGEN IN HOOGBOUW

Het belang van sociale cohesie in een wijk is duidelijk, maar de aanwezigheid van sociale cohesie is lang niet altijd een gegeven, het brengt een aantal uitdagingen met zich mee. Juist in buurten met veel hoogbouw is het voor bewoners lastiger om een sterke band te vormen met hun burens (Kearns, Whitley, Mason & Bond, 2012). Dit onderzoek wijst uit dat bewoners in hoogbouw een verminderd gemeenschapsgevoel ervaren en als gevolg daarvan ook een lager niveau van sociale ondersteuning genieten. Dit wordt toegeschreven aan de volgende drie factoren:

- a** Hoogbouw heeft in vergelijking met laagbouw, over het algemeen te maken met een relatief **hoge doorstroom** van bewoners (Gifford, 2007). Dit zorgt ervoor dat het moeilijker is voor burens om een band met elkaar op te bouwen, wetende dat hiervoor tijd nodig is.
- b** Daarnaast ligt **verslechting** en **verloedering** van de publieke ruimte, zoals de gangen en de lift, op de loer in hoogbouw. Het **bystander effect**; hoe groter het aantal personen waarmee deze ruimte wordt gedeeld, hoe kleiner de kans is dat individuen zich verantwoordelijk voelen voor het onderhoud van deze ruimtes (Darley & Latane, 1968), zorgt ervoor dat bewoners zich niet langer dan nodig in de publieke ruimtes bevinden, dit vermindert de sociale interactie binnen het gebouw.
- c** Ook is het in hoogbouw lastiger om sociale interacties te **reguleren**, hierdoor trekken bewoners zich meer terug in hun woningen (Kearns et al., 2012). Zo stelt Jacobs (1961) dat hoogbouw ervoor zorgt dat je de noodzakelijke eyes on the street verliest, dit resulteert in het verlies van de relatie tussen bebouwing en veilig gebruik van de openbare ruimte.

Naast bovenstaand onderzoek, toont de literatuurstudie van Gifford (2007) vergelijkbare resultaten. Aanvullend wordt hier gesteld dat mensen in hoogbouw juist een verhoogt aantal zwakke sociale banden hebben met burens. Doordat bewoners van hoogbouw met een groter aantal individuen op een kleine oppervlakte wonen, zijn er meer korte contactmomenten met burens, zoals het tegenkomen in de gang of in de lift. Deze contactmomenten zijn vluchtig en weinig inhoudelijk en leiden daardoor tot oppervlakkige contacten,

niet het soort contacten die nodig zijn voor sociale ondersteuning en een gemeenschapsgevoel. Het uitblijven van deze sterke contacten leidt tot **minder vertrouwen in omwonenden** en **meer antisociaal gedrag** (Kalantari, 2021). Daarop aansluitend stellen De Kam en Nederham (2004) een geringe sociale cohesie kan leiden tot **“lage tolerantie voor het gedrag van anderen, het ontbreken van gezamenlijke waarden, geen rekening houden met elkaar, weinig informele ondersteuning bij dagelijkse problemen, geen sociale controle”**.

Aanvullend op de eerder genoemde redenen, wordt de mate van sociale cohesie ook sterk beïnvloed door hoe het gebouw is ontworpen. Merendeel van de huidige hoogbouw is zo ontworpen dat het **individualisme** en **anonimiteit** aanmoedigt, met fragmentatie, isolatie en eenzaamheid tot gevolg (Kalantari, 2021; Evans, Wells & Moch, 2003). **Publieke ruimtes nodigen onvoldoende uit** tot sociale interactie en zijn daar ook niet voor bestemd. Zo deden Nguyen, van den Berg, Kemperman en Mohammadi (2020) onderzoek bij een aantal hoogbouw complexen in Vietnam waarbij bewoners zelf de behoefte hadden naar community spaces daarvoor de gangen gingen gebruiken voor evenementen of als speelplekken voor kinderen. Dit leidde niet tot meer sociale cohesie, maar juist tot irritaties tussen bewoners vanwege geluidsoverlast en de verminderde privacy die deze activiteiten opleveren.

BEVINDINGEN EN ONDERZOEKSVRAGEN

Het realiseren van sociale cohesie, het verbinden van individuen of groepen in de samenleving, zorgt ervoor dat de leefbaarheid, het welzijn en de levensverwachting van bewoners positief beïnvloed worden. Helaas is dat niet zo makkelijk te realiseren in hoogbouw, de grootste uitdagingen zijn de volgende:

- Er is een relatief **hoge doorstroom** in hoogbouw. Dit bemoeilijkt het voor bewoners om sociale banden op te bouwen met hun burens waardoor ze onder andere een **tekort aan sociale banden** hebben en daarmee de sociale cohesie nadelig beïnvloed. Het leidt namelijk tot minder vertrouwen in omwonenden, meer antisociaal gedrag, eenzaamheid en isolatie.
- Daarnaast zorgt het **ontbreken van de juist ontworpen en bestemde (semi-)publieke ruimtes** ervoor dat bewoners een plek missen waar zij verbinding met de burens kunnen maken. Doordat bewoners daardoor weinig in deze ruimtes en gebieden verblijven, **missen er eyes on the ‘street’** om de veiligheid te waarborgen. Dit wordt versterkt door het *bystander effect*, de ruimtes die er zijn verloederen en verslechterd de verblijfskwaliteit.

Uit het gedane onderzoek is de volgende hoofdvraag gedestilleerd:

Hoe kan het ontwerp een bijdrage leveren aan de gemeenschapszin/sociale cohesie?

Het doel is het bevorderen van de gemeenschapszin opdat de leefbaarheid vergroot wordt.

Om deze vraag te beantwoorden zijn de onderstaande subvragen opgezet, deze zullen in de volgende hoofdstukken nader onderzocht worden om uiteindelijk tot concrete handvatten te komen voor het ontwerpen voor verbinding.

1. Wat zijn de verschillende vormen van gemeenschap tussen bewoners?
1. Op welke schaalniveaus vind verbinding plaats?
1. Op welke wijze kan het ontwerp gemeenschapszin bevorderen?

VORMEN VAN VERBINDING

VORMEN VAN VERBINDING

In een onderzoek naar 'Ontwerpen voor ontmoeten' door Mantingh, Duivenvoorden, Klapwijk en Krabbendam (2021) wordt het onderscheid gemaakt tussen zwakke en sterke sociale banden. Zij stellen dat juist deze zwakke banden voor een sterk netwerk zorgen en daarmee het zelfredzaam vermogen van mensen bevordert.

“Uit dit grote netwerk komt vaak die ene tip voor een nieuwe baan. En het is de buurvrouw die even een pannetje soep brengt als je ziek bent, of het zijn de teamgenoten die inspringen bij een verhuizing.”
(Mantingh et al., 2021)

Hun argumentatie is dat dat vluchtige ontmoetingen de sleutel zijn in het vormen van het sterke netwerk. Deze interacties zijn onder te verdelen in drie verschillende soorten:

1. Het flaneren, zien en gezien worden en terloops contact
2. Wandelgangen contacten
3. Contact met buitenstaanders: waardoor nieuwe ideeën, van buiten worden opgedaan en overwogen.

De eerder genoemde literatuurstudie van Gifford (2007) stelde dat deze zwakke banden juist niet zorgen voor sociale ondersteuning en een gemeenschapsgevoel. Manting et al. (2021) brengt dit in een breder perspectief door te zeggen dat al deze zwakke banden samen zorgen voor een sterk netwerk dat de sociale cohesie juist bevordert.

Waar Mantigh et al. (2021) het onderscheid maakt tussen drie niveaus van vluchtige interactie, kijkt het theoretische model, 'de interactieladder' (Placemakers, 2022), breder en identificeert vijf gradaties van interactie, zie tabel. De interactieladder gaat ervan uit dat elk individu andere behoeftes heeft en dat deze behoeftes ook locatieafhankelijk zijn. Het is dus noodzaak om per locatie te kijken wat voor interacties daar plaatsvinden en deze interacties faciliteren in het ontwerp.

PLEKKEN VOOR VERBINDING

Deze interacties vinden voornamelijk plaats in (semi-) publieke ruimtes, Mantigh et al. (2021) verdeelt dit in de volgende schaalniveaus:

1. Buurt
2. De route van straat naar huis
3. Woonblok
4. Gemeenschappelijke ruimte (binnen)*
5. Drempelzone
6. Woning

* De gemeenschappelijke valt eigenlijk onder het woonblok maar is hier als losse locatie toegevoegd omdat er veel losse handvatten te vinden waren rondom deze specifieke ruimte.

DE INTERACTIELADDER (PLACEMAKERS, 2022)

1. Voortdurende interactie

- Een écht gesprek
- Meer hechte frequente en duurzame relaties
- Opbouwen van een sociaal netwerk of gemeenschap
- Op basis van identiteit en interesses: 'hyperdiversiteit' (Tasan-Kok, Van Kempen, Mike & Bolt, 2014)

2. Herhaalde interactie

- Op herhaalde basis dezelfde mensen zien, gedijt bij voorspelbaarheid, routine en ritueel.
- 'Mere exposure' effect: familiariteit wordt vooral bepaald door kwantiteit van ontmoetingen, niet door de kwaliteit (Verloo, 2019)
- "Publieke familiariteit, thuisgevoel, publiek vertrouwen en veiligheid" (Blokland & Nast, 2014)

3. Vluchtige interactie

- Korte ongeplande interactie
- Tijdelijke disruptie van fatsoenlijke onoplettendheid
- Gevolg van onverwachte situatie: leuk, onhandig, conflict
- Basis voor hogere trede op de ladder

4. Zien en gezien worden

- Democratische leerschool (Lofland, 2017)
- Dramaturgical sociology: het theater van alledag (Goffman, 1977; Sennet, 2020)
- "What attracts people most ... is other people" (Whyte, 2009)
- Sociale controle (Jacobs, 1961)

5. Fatsoenlijke onoplettendheid

- Ongeschreven regels voor beweging in de ruimte.
- "... we demonstrate that we recognize the other person's presence, are not seeking a sustained interaction, and have no hostile intention" (Goffman, 1977)

BEVINDINGEN

Visualisatie onderzoeksproces

ONTWERPEN VOOR VERBINDING

BUURTNIVEAU

VERBLIJFSKWALITEIT

Wanneer in de openbare ruimte de wegen vernauwen en verwijden, door straten, steegjes, pleintjes en parken, ontstaat er ruimte voor ontmoeting. Open plekken en pleinen, die vaak bedacht zijn voor ontmoetingen zijn juist niet de plekken waar mensen graag elkaar ontmoeten, dit gebeurt eerder op kleinere pleintjes of in smallere straatjes. Wanneer meerdere kleine ruimtes aan elkaar worden geschakeld, ontstaat er een aangener microklimaat, wat de verblijfskwaliteit verhoogt (Mantigh et al., 2021).

AUTOVRIJE WIJK

Als een buurt wordt ontworpen voor wandelaars in plaats van voor auto's, wordt lopen en fietsen gestimuleerd en daarmee wordt de kans vergroot dat mensen elkaar tegen gaan komen (Mantigh et al., 2021).

INCLUSIEVE WIJK

Het [VN-verdrag Handicap](#) beschrijft hoe Nederland de positie van mensen met een beperking kunnen verbeteren. Dit geldt op verschillende thema's zoals vervoer, cultuur, sport en andere vrijetijdsbesteding (Rijksoverheid, z.d.). Door dit verdrag goed mee te nemen wordt er beter rekening gehouden met mensen met visuele of auditieve beperking.

SCHEIDING OPENBAAR-PRIVÉ

Het is essentieel dat er een helder onderscheid wordt gemaakt tussen openbare-, semi-openbare en privé ruimtes (Matnigh et al., 2021). Wanneer mensen genoeg privacy hebben om zich terug te trekken, zullen ze meer ruimte en controle ervaren om zelf te beslissen om sociale contacten in de buurt aan te gaan (Altman, 1975).

JUISTE MIX

Op wijkniveau kan de leefbaarheid worden vergroot wanneer deze gemixt is op verschillende niveaus: jong en oud, sociale- en vrije sector huur, koop- en huurwoningen. Dit vermindert daarnaast ook nog eens de problematiek zoals armoede en eenzaamheid (Mantigh et al., 2021).

Type interacties die hier plaatsvinden:

- 2 Herhaalde interactie
- 3 Vluchtige interactie
- 4 Zien en gezien worden
- 5 Fatsoenlijke onoplettendheid

DE ROUTE NAAR HUIS

“Hoe meer ruimte er is op de route van straat naar huis om een te verblijven hoe prettiger het klimaat binnen een gebouw is, hoe langer buurtgenoten in die route zullen zijn en hoe groter de kans op ontmoeting”.

Denk hierbij niet alleen aan efficiëntie maar **creëer extra ruimte voor ontmoetingen**, bijvoorbeeld bij de postvakken (Mantigh et al., 2021).

INCLUSIEF

De routes in de buurt moeten voor verschillende mensen goed **toegankelijk** zijn, denk aan zwangere vrouwen, minder validen en ouderen (Mantigh et al., 2021).

EIGENAARSCHAP

Idealiter gaan bewoners **eigenaarschap** voelen over een duidelijk afgebakende ruimte buiten hun woning. Deze eigenaarschap zorgt ervoor dat bewoners zorg, inrichting en onderhoud van de ruimte op zich gaan nemen (Mantigh et al., 2021).

VERBLIJFSKWALITEIT

Zorg dat de verblijfplaatsen een **prettig klimaat** hebben, dat er geen tocht is, ze droog staan, er daglicht is en dat er fijne akoestiek is (Mantigh et al., 2021).

VEILIGHEID

Om ervoor te zorgen dat de route veilig en vertrouwd is, is het belangrijk dat de route waar kan door openbaar of collectief gebied loopt. Ook is het prettig als de woningen middels verschillende routes te bereiken zijn. Verbind bijvoorbeeld verschillende woonlagen met elkaar zodat er **olifantenpadjes** in het gebouw ontstaan (Mantigh et al., 2021).

Daarnaast stelt Hoppenbrouwer (2019) dat wanneer de veiligheid in de publieke ruimte rondom hoogbouw geborgd moet worden, er eyes on the street moeten zijn. Daarom is het noodzakelijk dat er in de plint, de onderste verdieping van

een gebouw, gewoond wordt of dat er verschillende voorzieningen of werkfuncties in huishouden (Gadet, 2018).

Ook Mantigh et al. (2021) zijn het hiermee eens, zij stellen dat er zoveel mogelijk levendige functies in de plint huishouden zodat de plint ook 's avonds levendig is en daarmee veilig voor bewoners. Funest zijn dichte plinten met passieve functies zoals bergingen.

Type interacties die hier plaatsvinden:

- 2 Herhaalde interactie
- 3 Vluchtige interactie
- 4 Zien en gezien worden
- 5 Fatsoenlijke onoplettendheid

WOONBLOK

VOORZIENINGEN DELEN

Voor elke groepsgrootte geldt er een ander advies wat betreft het beheer en gebruik van gedeelde voorzieningen:

- Ca. 30 personen: Er hoeven geen formele afspraken gemaakt te worden, ruimten en voorzieningen kunnen vrij spontaan beheert en gebruikt worden.
- Ca. 100-130 personen: Er moeten afspraken worden gemaakt over het beheer en gebruik van gedeelde voorzieningen. Geadviseerd wordt om taak groepjes te vormen.
- Meer dan 130 personen: Hiervoor wordt aangeraden om externe professionals in te zetten (Mantigh et al., 2021).

BUITENPLAATS

Holahan (1976) vergeleek hoogbouwprojecten met en zonder gezamenlijke buitenplaatsen. De resultaten lieten zien dat het hebben van een buitenplaats sociaal contact tussen burens stimuleert en daarmee de negatieve effecten van het wonen in hoogbouw op sociale cohesie ondervangt. Ook Mitros zegt dat het cruciaal is dat er groene buitenplaatsen zijn, met name in de nieuwbouw (L.Buddingh, persoonlijke communicatie, 14 september 2022).

Interactie in deze gezamenlijke buitenplaatsen kan nog extra gestimuleerd worden door het creëren van zogenaamde **scenic spaces** waarbij er gebruik wordt gemaakt van een soort centerpiece als een fontein of een standbeeld. Mensen zijn geneigd om hier omheen te gaan zitten, wat mensen op natuurlijke wijze bij elkaar brengt en contact leggen stimuleert (Kearns et al., 2012). Mantigh et al. (2021), stelt dat je hiervoor ook een kunstwerk, uitzicht of speelplek kan gebruiken om een scenic space te maken.

Plaats **bankjes**, dit werkt het beste als deze onder een hoek worden geplaatst of wanneer ze halfrond zijn, dit stimuleert om in gesprek te gaan.

BEHEER

Mitros werkt met een **reguliere beheerder, allround beheerder, woonconsulent** en **community coach** samen. Waar een reguliere beheerder alleen schoon, heel en veilig regelt gaat de allround beheerder verder, hij is er dagelijks als aanspreekpunt in een kantoor. Een allround beheerder is er vooral in de eerste vier jaar in nieuwbouw en gaat daarna afbouwen. Een community coach, vaak gesubsidieerd, via de gemeente of een zorgpartij, helpt met het opbouwen van een zelfredzame community en zal na twee jaar gaan afbouwen (L. Buddingh, persoonlijke communicatie, 14 september 2022).

Ymere werkt met het **Asset-Based Community Development model** (ABCD-model) (D. Kramer, persoonlijke communicatie, 7 september 2022). Dit gemeenschapsofbouw model zet in op het waarderen en mobiliseren van de aanwezige talenten en zorgt dat vanuit de gemeenschap ontwikkeling wordt aangestuurd (Cunningham & Mathie, 2002). Naast het ABCD-model werkt Ymere ook vaak met een **community builder**, deze helpt met de opstart en zal naar verloop van tijd ook gaan afbouwen (D. Kramer, persoonlijke communicatie, 7 september 2022).

Type interacties die hier plaatsvinden:

- 2 Herhaalde interactie
- 3 Vluchtige interactie
- 4 Zien en gezien worden

SUCCESSVOLLE MIX

Ook op deze kleine schaal is een mix van belang: grotere en kleinere woningen, sociaal en vrije sector, dragend en vragend. Let wel, voor een thuisgevoel in een buurt is het bevorderend als de bewoners een **gemene deler** hebben zoals gedeelde interesses of hobby's (Mantigh et al., 2021). Onderzoek wijst uit dat het belangrijk is dat bewoners dezelfde, of in ieder geval niet conflicterende normen, waarden en principes hebben. Dit is een van de belangrijkste componenten van sociale cohesie (Schiefer & Van der Noll, 2017). Dit bevordert het gemak waarmee contact met medebewoners kan worden gelegd en onderhouden. Om dit te borgen kan er gebruik worden gemaakt van een vorm van selectie, waarbij huidige bewoners invloed hebben op wie de nieuwe bewoner gaat worden (Hoppenbrouwer, 2019).

Ook uit een interview met een medewerker van Mitros kwam naar voren dat zij daar proberen te sturen op een juiste mix. Zij moeten 30% van hun woningen toewijzen aan aandachtsgroepen. Mitros probeert verschillende selectievormen:

1. Realiseren van een woonvereniging
2. Via de gemeente een woongroep aanvragen
3. Reguliere toewijzing van woningen
4. Voorrang aan vitale beroepen
5. Percentage via loting verhuren (L. Buddingh, persoonlijke communicatie, 14 september 2022)

Ymere benadrukt dat het belangrijk is om aan de voorkant goed te communiceren naar toekomstige bewoners over een gemeenschappelijke ruimte en de verantwoordelijkheden die daarbij komen kijken (D. Kramer, persoonlijke communicatie, 7 september 2022).

GEMEENSCHAPPELIJKE RUIMTE

Community spaces, ruimtes die ingericht zijn op contact leggen en diepere kennismaking, kunnen een oplossing bieden voor de geringe hoeveelheid sociale interactie (Kalantari & Shepley, 2021; Nguyen et al., 2020). Aantrekkelijke gedeelde ruimtes kunnen gezamenlijke activiteiten en interactie stimuleren, wat zorgt voor meer sociale verbinding tussen bewoners.

FUNCTIE

Geef de ruimte altijd een functie, bijvoorbeeld een keuken of studieplekken en laat de bewoners hierin mee beslissen zodat zij zich eigenaar gaan voelen over de ruimte (L. Buddingh, persoonlijke communicatie, 14 september 2022). Dit kan ook bijvoorbeeld met wasmachines, een koffietafel of een klusruimte (Mantigh et al., 2021). Ymere sluit hierbij aan, gewoon een ruimte neerzetten werkt niet volgens hen. De bewoners moeten geholpen worden om die ruimte te gebruiken, maar woningcorporaties moeten daar niet een te grote hand in krijgen, de bewoners moeten hiervoor verantwoordelijk zijn (D. Kramer, persoonlijke communicatie, 7 september 2022).

EIGENAARSCHAP

Wanneer er rekening wordt gehouden met het bystander effect is het belangrijk dat er iemand verantwoordelijk wordt gemaakt over de gemeenschappelijke ruimte, zowel voor het onderhoud als voor de evenementen die worden georganiseerd in de ruimte. Dit kan al gerealiseerd worden door een klein aantal mensen als verantwoordelijke aan te wijzen. Mantigh et al. (2021) sluit aan bij het belang van een helder gecommuniceerd **sturende rol**.

Ymere adviseert dat wanneer mensen **financieel** moeten **bijdragen** aan de ruimte, ze ook meer verantwoordelijkheidsgevoel zullen krijgen (D. Kramer, persoonlijke communicatie, 7 september 2022).

VOORZIENINGEN DELEN

Waarbij eerder werd gesteld dat hoe groter de groep mensen die een ruimte delen, hoe groter de kans op verloedering door het *bystander effect*. Vergroot dit ook de kans dat mensen worden afgeschrikt om gebruik te maken van de ruimte en dat kan vooralsnog leiden tot anonimiteit. Hoppenbrouwer (2019) stelt dat een gemeenschappelijke ruimte niet meer dan 12 huishoudens (ouders en kinderen) moet worden gedeeld om deze anonimiteit te voorkomen.

Mitros adviseert anders, zij stellen dat 15 bewoners een te kleine groep is, hierdoor is de kans groot dat er te weinig of zelfs niemand is die eigenaarschap gaat dragen. Daarnaast ligt hun bovengrens op 500 man, dit zijn te veel bewoners om voorzieningen mee te delen, idealiter werkt Mitros met een groep van circa 100 bewoners die voorzieningen samen delen. (L. Buddingh, persoonlijke communicatie, 14 september 2022).

Ymere geeft aan dat een groepsgrootte van 80 units goed werkt met een gemeenschappelijke ruimte van 100m² (D. Kramer, persoonlijke communicatie, 7 september 2022).

LOCATIE

De locatie van een gemeenschappelijke ruimte is van belang. Idealiter zit het op een plek waar mensen regelmatig langskomen. Echter, moet de locatie ook weer niet een te grote doorstroom hebben. Dit geeft onrust en het risico dat de ruimte als doorgang wordt gebruikt en niet als aparte ruimte om elkaar te ontmoeten (Hoppenbrouwer, 2019). Ook Mantigh et al. (2021) raden aan om de ruimte 'in de loop' te plaatsen.

Mitros adviseert dat een gemeenschappelijke ruimte laagdrempelig en goed bereikbaar moet zijn. Plaats het in het zicht op een centrale locatie, het liefst van glas en open. Mensen moeten er langs lopen (L. Buddingh, persoonlijke communicatie, 14

september 2022). Ymere sluit hierbij aan, maak het zichtbaar en de ruimte van glas (D. Kramer, persoonlijke communicatie, 7 september 2022).

Type interacties die hier plaatsvinden:

- 2 Herhaalde interactie
- 3 Vluchtige interactie
- 4 Zien en gezien worden

DREMPELZONE

Met drempelzone wordt de directe overgang tussen het huis en buiten bedoeld, een cruciale plek als het gaat om sociale cohesie. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat 80% van de informele sociale contacten ontstaan op de stoep bij de voordeur (Skjaeveland & Garling, 1997). Het goed ontwerpen van de drempelzone biedt dus mogelijkheden voor het bevorderen van de sociale cohesie. Door ruimte te geven aan de drempelzone kunnen bewoners hun privacy vergroten, maar ook het contact met de bureu. De zone tussen privé en openbaar wordt vergroot en daarmee ontstaat er een tussenliggende overgangszone (Mantigh et al., 2021).

INDELING

De drempelzone zal beter functioneren wanneer deze direct grenst aan de verblijfsruimte van de woning, denk hierbij aan de keuken of de woonkamer. Zo kan de bewoner gemakkelijk zijn/haar drempelzone onderhouden door even met de gieter naar buiten te lopen, te zwaaien vanaf binnen of met een kopje koffie voor de deur gaan zitten (Mantigh et al., 2021).

AFMETINGEN

In het boek 'De Stoep' benoemen ze de ideale maat voor de overgangszone: van 1 tot 2 meter (Ulden, Heussen, & Ham, 2015).

Type interacties die hier plaatsvinden:

- 1 Voortdurende interactie
- 2 Herhaalde interactie
- 3 Vluchtige interactie
- 4 Zien en gezien worden

WONING

De woning zelf kan ook bijdragen aan sociale cohesie doordat ze zorgen voor de privacy van bewoners en daarmee de controle om zelf te beslissen of ze wel of niet sociale contacten willen hebben (Altman, 1975).

LEVENSLOOPBESTENDIG

Een woning is levensloopbestendig wanneer een bewoner er zijn/haar hele leven in kan wonen. Levensloopbestendige woningen zijn drempelloos, hebben een inloopdouche, een slaapkamer die toegankelijk is per lift of op de begane grond is en er is een keuken met inductieplaat. Een levensloopbestendige woning zorgt ervoor dat mensen langer in hun woning kunnen blijven wonen en daardoor vermindert het de doorstroom wat weer een positieve bijdrage heeft aan de sociale cohesie.

LICHT EN ZICHT

Als er vanuit de woning voldoende licht en zicht naar de straat is, bevordert dat het welzijn van de bewoners. Het zicht naar de straat zorgt voor eyes on the street en bevordert daarmee de veiligheid.

Type interacties die hier plaatsvinden:

- 1 Voortdurende interactie
- 2 Herhaalde interactie

BEVINDINGEN

Op de volgende pagina staat een tabel met daarin een overzicht van welke type interacties op welk schaalniveau plaatsvinden. Eerst lees je een aantal mogelijkheden die sociale cohesie kunnen bevorderen. Deze mogelijkheden zijn verdeeld in verschillende terugkerende thema's. Een aantal van de mogelijkheden overlappen met meerdere thema's maar zijn voor nu geplaatst bij het thema waar zij het meeste invloed op hebben.

VERBLIJFSKWALITEIT

- Creëer een aangenaam microklimaat door kleine steegjes en pleintjes aan elkaar te schakelen - relateert ook aan de olifantenpaadjes.
- Zorg dat verblijfplaatsen in de wijk en het woonblok een prettig klimaat heeft: geen tocht, droog, genoeg daglicht en fijne akoestiek.
- Creëer in de openbare ruimte scenic spaces, denk hierbij aan een uitzicht, kunstwerk of speelplaatsen, mensen zijn geneigd om hier omheen te gaan zitten.
- Plaats bankjes zodat mensen hierop kunnen verblijven. Doe dit onder een hoek of maak ze halfrond om conversaties te stimuleren.
- Om ervoor te zorgen dat bewoners in de gemeenschappelijke ruimte gaan verblijven, is het van belang dat deze in de loop is, op een centrale plek zodat deze goed zichtbaar is.
- Om de kansen van de drempelzone te benutten moet deze direct grenzen aan de verblijfsruimtes, de keuken of woonkamer, van de woning.

VEILIGHEID

- Creëer olifantenpaadjes op de route naar huis en in het woonblok, zorg dat deze deels door openbaar of collectief gebied lopen om de veiligheid te waarborgen.
- Wanneer een levendige plint wordt gerealiseerd, met verschillende voorzieningen of werkfuncties, zal dit eyes on the street genereren en daarmee de veiligheid verhogen.

INCLUSIEVE WIJK

- Neem het VN-verdrag Handicap mee om de ontwerpen voor mensen met visuele of auditieve beperkingen.
- Houdt met de routes rekening met zwangere vrouwen, minder validen en ouderen.
- Maak een woning levensloopbestendig, door het volgend te integreren: drempelloos, een inloopdouche, een keuken met inductieplaat en een slaapkamer op de begane grond.

AUTOVRIJE WIJK

- Door wandelen en fietsen te stimuleren komt er ruimte voor ontmoeten.

SCHEIDING OPENBAAR-PRIVÉ

- Maak de scheiding tussen openbare en privé ruimtes helder door goede afbakening te creëren.

SELECTIE BEWONERS

- Maak een gezonde mix op wijkniveau tussen jong en oud, huur- en koopwoningen, sociale en vrije-sector huur om de leefbaarheid in de wijk te vergroten.
- Een mix kan elkaar complementair aanvullen maar het is wellicht nog belangrijker dat bewoners een gemene deler hebben. Om dit te borgen kunnen er verschillende selectieprocessen toegepast worden: woonvereniging, woongroep, voorrang vitale beroepen, loting en natuurlijk reguliere toewijzing.

BEHEER

- Er kunnen verschillende vormen voor beheer worden gerealiseerd: reguliere beheerder, allround beheerder, woonconsulent, een community coach en/of een community builder.

EIGENAARSHIP

- Idealiter gaan bewoners eigenaarschap voelen over een duidelijke afgebakende ruimte zodat zij de zorg, inrichting en het onderhoud van de ruimte op zich gaan nemen.

- Het beheer en andere activiteiten kan ook deels bij de bewoners worden gelegd wanneer het Asset-Based Community Development model wordt geïntroduceerd en succesvol wordt uitgevoerd.
- Ook kan er worden gekozen om een aantal verantwoordelijke aan te wijzen en hiermee een sturende rol te geven.
- Wanneer bewoners financieel bijdragen aan de (semi-) openbare ruimtes, zullen zij ook meer verantwoordelijkheid over deze ruimtes voelen.

VOORZIENINGEN DELEN

- Voorzieningen en/of gemeenschappelijke ruimtes kunnen het beste worden gedeeld met een groep van 15-100 bewoners.
- Als een groep kleiner is dan 30, dan hoeven er geen formele afspraken worden gemaakt over het delen van voorzieningen. Is het een groep tussen de 100-130, maak dan afspraken. Is de groep nog groter, schakel dan een externe partij in om dit op te pakken.

	Fatsoenlijke onoplettendheid	Gezien en gezien worden	Vluchtige interactie	Herhaalde interactie	Langdurige interactie
Buurt	x	x	x	x	
Route naar huis	x	x	x	x	
Woonblok		x	x	x	
Gemeenschappelijke ruimte		x	x	x	
Drempelzone		x	x	x	x
Woning				x	x

Overzicht van elk schaalniveau met de daarbij passende interacties van de interactieladder

VOORBEELDEN

EXPERIMENTELE FLATS OVERVECHT

De 'Experimentele Flats' staan sinds 1971 in Overvecht-Noord, Utrecht. Het gaat om tien flats, waarvan vijf worden verhuurd door Portaal en de andere zijn koopwoningen. De flats variëren tussen de zeven en vier woonlagen.

Hier delen de bewoners per verdieping, die vier woningen tellen, één centrale hal waaraan alle voordeuren grenzen. Elke verdieping heeft zijn eigen draai aan de inrichting en het gebruik van de ruimte gegeven (Van de Vusse, 2021).

Door de verhuurder is van tevoren helder gecommuniceerd dat de burens goed met elkaar én de ruimte dienen om te gaan. De burens zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de gemeenschappelijke ruimte, de inrichting en het onderhoud. Binnen het complex is er een bewonerscommissie opgericht, zij houden zich bezig met het contact met Portaal, organiseren activiteiten, behartigt de belangen van de huurders en beheren de inschrijffijst (Experimentele flats, z.d.).

Waar bij de huurwoningen de hal bewoners besluiten wie hun nieuwe buur wordt, is dit bij de koopwoningen niet meer het geval. De centrale hal wordt daar inmiddels niet tot nauwelijks gebruikt wat zorgt voor een vermindering van sociale binding. Sommige verdiepingen hebben er bijvoorbeeld een opslag van gemaakt (Van de Vusse, 2021).

POORTGEBOUW WILHELMINA GASTHUIS

Tegenwoordig behuist het Poortgebouw, hoofdgebouw van een voormalige ziekenhuis, 33 koopappartementen. Toen het ziekenhuis halverwege de jaren '80 vertrok naar het nieuwe AMC kwam het gebouw leeg te staan. Het Bouwfonds, van wie het pand op dat moment in bezit was wilde er ruim 50 appartementen in plaatsen, maar dit aantal werd sterk omlaag gehaald door een groep toekomstige kopers, die bestonden uit een groep vrienden en gelijkgestemden. Zij konden deze eis stellen omdat zij garant stonden voor de verkoop, daarnaast eiste zij een gemeenschappelijke ruimte (Werkgroep 25 jaar WG-terrein, 2009).

De verdeling is nog steeds hetzelfde: 33 appartementen die samen gebruik maken van één gemeenschappelijke ruimte. Caroline van Impelen, bewoonster, vertelt dat de gemeenschappelijke ruimte voornamelijk gebruikt wordt voor gezamenlijke evenementen: filmavonden, lezingen en buurtfeestjes. De organisatie van de ruimte ligt in handen van twee beheerders, tevens ook bewoners. Zij zijn verantwoordelijk voor de aanvragen rondom evenementen en houden toezicht op dat de ruimte goed wordt onderhouden door middel van schoonmaakdiensten en regelmatige opruimdagen.

Belangrijke beslissingen over de ruimte, zoals de aanschaf van een nieuwe vloer, keuken of nieuw meubilair worden besproken in de ALV waar alle 33 huishouden deel van uitmaken. Waar in het begin de sociale cohesie werd geborgd doordat de bewoners bekenden van elkaar waren en daarmee enigszins dezelfde normen en waarden deelden, borgen ze het nu door gebruik te maken van een selectieprocedure. Van Impelen vertelt dat er een wachtlijst is voor potentiële nieuwe bewoners. Alleen huidige bewoners mogen potentiële nieuwe bewoners op de wachtlijst plaatsen, altijd met steun van minstens één ander huishouden.

PLACE2BU LEIDSCHER RIJN

Place2BU is een woongemeenschap in Leidsche Rijn bestaande uit vier woongebouwen met 490 zelfstandige eenkamerstudio's en een aantal gemeenschappelijke ruimtes. Verhuurt door Portaal en Mitros.

Elke gang heeft 18 tot 30 studio's en een gemeenschappelijke ruimte. Twee gang-bewoners zijn de 'gangmakers', zij spannen zich extra in om een woon-gemeenschap te vormen. Daarnaast is er ook nog een centrumgebouw buiten op het binnenterrein met een bar. De woonkamer wordt voor een deel gebruikt maar wordt vaak niet goed onderhouden. Bewoners gebruiken het als opslag, Mitros zou niet nog een keer een gemeenschappelijke ruimte maken per gang (L.Buddingh, persoonlijke communicatie, 14 september 2022). Het wordt met te weinig mensen gedeeld, het is te duur om het elke week te laten schoonmaken.

Met zo'n 600 bewoners is dit een grootschalig project. Idealiter zou Mitros in de toekomst zich focussen op kleinere projecten voor circa 100 bewoners. Als je het grootschalig inzet is het belangrijk om het zo te ontwerpen dat er kleinere gemeenschappen binnen het bouwblok ontstaan (L. Budding, persoonlijke communicatie, 14 september 2022).

Het centrumgebouw werkt daarentegen erg goed, waarschijnlijk omdat er veel buitenruimte omheen is en het heeft een duidelijke functie. Er staan tafels buiten, er is een bar en er zijn sportfaciliteiten buiten. Wat altijd een succes is, is een moestuin, er zijn altijd wel bewoners die willen tuinieren (L.Budding, persoonlijke communicatie, 14 september 2022). Veel buitenruimtes zijn helaas nog van steen, maar zouden in de toekomst vergroent kunnen worden.

BEVINDINGEN

EXPERIMENTELE FLATS OVERVECHT

- De selectieprocedure zorgt ervoor dat de bewoners die de gemeenschappelijke hal gaan delen aansluiten op elkaars normen en waarden.
- De groepsgrootte van vier zorgt ervoor dat het bystander effect niet optreedt.
- De locatie van de gemeenschappelijke ruimte is centraal gelegen en daardoor goed bereikbaar.
- Er kan niets worden gezegd over de mate van doorstroom.

POORTGEBOUW WILHELMINA GASTHUIS

- Een selectieprocedure is in het leven geroepen, de bewoners beslissen daarmee wie er nieuw komt en borgen op deze manier dat de toekomstige bewoner(s) enigszins aansluiten op hun normen en waarden.
- Bewoners worden ingezet als beheerders en dragen daarmee de verantwoordelijkheid rondom de gemeenschappelijke ruimte.

PLACE2BU LEIDSCHE RIJN

- Bewoners worden ingezet als 'gangmakers' om de gemeenschap te vormen.
- Het delen van een gemeenschappelijke ruimte met 18-30 woningen wordt voor Mitros als een te kleine groep ervaren om een ruimte te delen.
- Idealiter worden voorzieningen met circa 100 bewoners gedeeld. Belangrijk bij grootschalige projecten is dat er kleinere gemeenschappen binnen het bouwblok ontstaan.
- Het centrumgebouw werkt hier goed, dit kan waarschijnlijk onderschreven worden doordat het een duidelijke functie heeft door de voorzieningen (bar, sportfaciliteiten, moestuin).

AESLUITEND

CONCLUSIE

Uit het onderzoek zijn een veel concrete handvatten gekomen die kunnen bijdragen aan sociale cohesie. Een aantal zaken zijn al goed geregeld in Merwede, zoals het feit dat het een autovrije wijk gaat worden. Nu is Merwede al in ontwikkeling en zullen dus niet alle elementen meer toegepast kunnen worden. Hieronder de kansen voor Merwede.

KANSEN VOOR MERWEDE

Er liggen nog veel mogelijkheden in de openbare ruimte, zo moeten er genoeg **scenic spaces** worden geplaatst met daarbij de juist ontworpen/geplaatste bankjes.

Het creëren van een **levendige plint** is van belang voor een prettig verblijfs-klimaat maar ook voor de veiligheid. Het is daarom noodzakelijk dat ook de juiste ondernemers worden benaderd die hieraan bijdragen om zo een dichte of zelfs lege plint te voorkomen.

Zorg dat de openbare ruimte en routes **toegankelijk** zijn voor zwangere vrouwen, mindervaliden, ouderen en mensen met visuele of auditieve beperkingen, raadpleeg hiervoor het VN-verdrag Handicap. Maak woningen levens-loopbestendig (drempelloos, inloopdouche, inductieplaat en slaapkamer toegankelijk met lift).

In de **selectieprocedure** van toekomstige bewoners valt nog veel te halen. Ten eerste is het van belang dat de verwachte bijdrage van bewoners helder gecommuniceerd wordt aan de toekomstige bewoners. Daarnaast kan er gebruik gemaakt worden van verschillende selectiemethoden om te borgen dat zij enigszins een gemene deler hebben, denk aan bijvoorbeeld: een woonvereniging, een woongroep, voorrang geven aan vitale beroepen of een deel via loting toewijzen.

Wanneer er gemeenschappelijke ruimtes in een woonblok of gebouw gerealiseerd gaan worden, kan het **beheer** op verschillende manieren georganiseerd worden. Denk bijvoorbeeld aan de ABCD-methode, waar de bewoners zelf-

sturend zijn, maar ook een allround beheerder, woonconsulent, community coach en/of community builder kunnen ingeschakeld worden.

Denk na over de **financiering van de gemeenschappelijke ruimte**, zo kunnen zorgpartijen hier aan bijdragen, subsidies worden aangevraagd of bewoners kunnen bijdragen om bij hun ook de eigenaarschap te vergroten.

CONCRETE RUIMTELIJKE TIPS

- Plaats de voordeuren aan een hof/binnentuin;
- Plaats de keuken/woonkamer aan de galerij, niet de slaapkamer;
- Creëer meerdere olifantenpaadjes;
- Maak ruimte om te treuzelen (postvakken, vuilnis, was);
- Maak de galerij extra breed,
- Plaats bankjes onder een hoe of maak ze halfrond
- Integreer kangoeroewoningen
- Maak de drempelzone tussen de 1-2 meter
- Gemeenschappelijke ruimte moet centraal gelegen zijn

INZET BEWONER

Naast ruimtelijke aanpassingen in het ontwerp, liggen de meeste mogelijkheden echt in de toekomstige bewoner. Wie is dit, wat zijn de behoeftes, wat voor sociale contacten willen ze, welke rol willen ze spelen – door dit zo concreet mogelijk definiëren en in te zetten zal de sociale cohesie verbeteren.

SAMENVATTING

***Sociale cohesie** = De mate waarin individuen of groepen in de samenleving met elkaar verbonden zijn en zich met elkaar verbonden voelen*

***Leefbaarheid** = De mate waarin een leefomgeving aansluit op het adaptief repertoire van een soort*

***Welzijn** = Een toestand waarbij het je aan niets ontbreekt en waarbij je je prettig voelt*

POSITIEVE EFFECTEN VAN SOCIALE COHESIE

- Positieve bijdrage aan de leefbaarheid van woonmilieus
- Afname in depressies
- Toename in gezondere levensstijl
- Het ervaren van een hogere staat van welzijn
- Hogere levensverwachting

UITDAGINGEN IN HOOGBOUW

Er is een relatief hoge doorstroom in hoogbouw. Dit bemoeilijkt het voor bewoners om sociale banden op te bouwen met hun burens waardoor ze onder andere een tekort aan sociale banden hebben en daarmee de sociale cohesie nadelig beïnvloed. Het leidt namelijk tot minder vertrouwen in omwonenden, meer antisociaal gedrag, eenzaamheid en isolatie.

Daarnaast zorgt het ontbreken van de juist ontworpen en bestemde (semi-) publieke ruimtes ervoor dat bewoners een plek missen waar zij verbinding met de burens kunnen maken. Doordat bewoners daardoor weinig in deze ruimtes en gebieden verblijven, missen er eyes on the 'street' om de veiligheid te waarborgen. Dit wordt versterkt door het bystander effect, de ruimtes die er zijn verloederen en verslechterd de verblijfskwaliteit.

DE VRAAG

Hoe kan het ontwerp een bijdrage leveren aan de **gemeenschapszin/sociale cohesie**?

- Wat zijn de verschillende vormen van gemeenschap tussen bewoners?
- Op welke schaalniveaus vindt verbinding plaats?
- Op welke wijze kan het ontwerp gemeenschapszin bevorderen?

VORMEN VAN VERBINDING

Er zijn zwakke en sterke sociale banden. Deze **zwakke banden vormen gezamenlijk een sterk netwerk** dat weer functioneert voor sociale ondersteuning een gemeenschapsgevoel. Deze zwakke banden worden gerealiseerd door vluchtige ontmoetingen. Ontmoetingen kunnen opgedeeld worden in verschillende gradaties van interactie met gebruik van de **interactieladder**:

- Voortdurende interactie,
- Herhaalde interactie,
- Vluchtige interactie,
- Zien en gezien worden,
- Fatsoenlijke onoplettendheid.

De interactie behoeftes van bewoners varieert en is ook locatieafhankelijk. Op de volgende **schaalniveaus** vinden de interacties plaats: buurtniveau, de route van straat naar huis, woonblok, gemeenschappelijke ruimte, drempelzone en woning.

	Handreikingen	Relatie met treden uit de interactie ladder
Buurtniveau	- Verblijfskwaliteit verhogen door smalle straatjes en kleinere pleintjes aan elkaar te verbinden - Door een wijk autovrij in te richten gaan mensen meer wandelen en fietsen, daardoor ontmoeten ze elkaar vaker - Ontwerp ook voor mensen met een beperking, denk aan een visuele of auditieve beperking - Maak een helder onderscheid tussen openbaar en privé, zodat mensen genoeg privacy hebben. - Mix op wijkniveau jong en oud, verhuur- en koopwoningen, sociale en vrije sector huur.	2. Herhaalde interacties 3. Vluchtige interacties 4. Zien en gezien worden 5. Fatsoenlijke onoplettendheid
Route naar huis	- Maak de route toegankelijk voor bijvoorbeeld ouderen, mindervaliden en zwangere vrouwen. - Zorg dat verblijfplaatsen in de wijk en het woonblok een prettig klimaat hebben: geen tocht, droog, genoeg daglicht en fijne akoestiek. - Creëer olifantenpaadjes op de route naar huis en in het woonblok, zorg dat deze deels door openbaar of collectief gebied lopen om de veiligheid te waarborgen.	2. Herhaalde interacties 3. Vluchtige interacties 4. Zien en gezien worden 5. Fatsoenlijke onoplettendheid
Woonblok	- Als een groep kleiner is dan 30, dan hoeven er geen formele afspraken worden gemaakt over het delen van voorzieningen. Is het een groep tussen de 100-130, maak dan afspraken. Is de groep nog groter, schakel dan een externe partij in om dit op te pakken. - Maak zogeheten scenic spaces, zoals een fontein, standbeeld, ander kunstwerk. Het kan ook in de vorm van een uitzicht of speelplek. - Er kunnen verschillende vormen voor beheer worden gerealiseerd: reguliere beheerder, allround beheerder, woonconsulent, een community coach en/of een community builder.	2. Herhaalde interacties 3. Vluchtige interacties 4. Zien en gezien worden

	Handreikingen	Relatie met treden uit de interactie ladder
Gemeen-schappelijke ruimte	■ Een gemeenschappelijke ruimte moet altijd een voorbestemde functie hebben, het liefst bedacht door de bewoners. Denk aan: keuken, studieplekken, koffietafel, klusruimte. ■ Geef een aantal bewoners een sturende rol in het organiseren van de gemeenschappelijke ruimte ■ Voorzieningen en/of gemeenschappelijke ruimtes kunnen het beste worden gedeeld met een groep van 15-100 bewoners. ■ Om ervoor te zorgen dat bewoners in de gemeenschappelijke ruimte gaan verblijven, is het van belang dat deze in de loop is, op een centrale plek zodat deze goed zichtbaar is.	2. Herhaalde interacties 3. Vluchtige interacties 4. Zien en gezien worden
Drempelzone	■ Laat de drempelzone direct grenzen aan de verblijfsruimte van de woning, een keuken of woonkamer bijvoorbeeld. ■ De ideale maat voor de drempelzone ligt tussen de 1 en 2 meter.	1. Voortdurende interactie 2. Herhaalde interacties 3. Vluchtige interacties 4. Zien en gezien worden
Woning	■ Maak een woning levensloopbestendig, door het volgende te integreren: drempelloos, een inloofdouche, een keuken met inductieplaat en een slaapkamer op die bereikbaar is per lift of op de begane grond. ■ Het is belangrijk voor bewoners dat er genoeg licht en zicht naar de straat is. Als er vanuit de woning voldoende licht en zicht naar de straat is.	1. Voortdurende interactie 2. Herhaalde interacties

REFERENTIELIJST

CONCLUSIE

In Merwede kan nog veel winst worden behaald op het gebied van sociale cohesie door de volgende onderwerpen nader te onderzoeken:

Selectieprocedure toekomstige bewoners, toegankelijkheid van de wijk en woningen, levendige plinten, beheer/community/woonconcepten.

REFERENTIELIJST

- Altman, I. (1975). The environment and social behavior: privacy, personal space, territory, and crowding.
- Bregman, R. (2019). De meeste mensen deugen. Een nieuwe geschiedenis van de mens (1e editie). De Correspondent Bv
- Blokland, T., & Nast, J. (2014). From Public Familiarity to Comfort Zone: The Relevance of Absent Ties for Belonging in Berlin's Mixed Neighbourhoods. International Journal of Urban and Regional Research, 38(4), 1142-11.
- Buettner, D., & Skemp, S. (2016). Blue zones: lessons from the world's longest lived. American journal of lifestyle medicine, 10(5), 318-321.
- Cox, R. (2014). Sociale cohesie en sociaal kapitaal als determinanten van welzijn in de gemeenschap.
- Cramm, J. M., Van Dijk, H. M., & Nieboer, A. P. (2013). The importance of neighborhood social cohesion and social capital for the well being of older adults in the community. The Gerontologist, 53(1), 142-152.
- Cunningham, G., & Mathie, A. (2002). Asset-based community development: An overview. Coady International Institute. Retrieved February, 4, 2009.
- Darley, J.M., & Latane, B. (1968). Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility. Journal of Personality and Social Psychology 8, 377-383
- De Kam, G.R.W., & Needham, D.B. (2004). Een hele opgave: Over sociale cohesie als motief bij stedelijke herstructurering. Nijmegen: DGW/Nethur Partnership.
- Echeverría, S., Diez-Roux, A. V., Shea, S., Borrell, L. N., & Jackson, S. (2008). Associations of neighborhood problems and neighborhood social cohesion with mental health and health behaviors: the Multi-Ethnic Study of Atherosclerosis. Health & place, 14(4), 853-865.
- Evans, G.W., Welss, N.M., & Moch, A. (2003). Housing and mental health: a review of the evidence and a methodological and conceptual critique. Journal of social issues, 59(3), 475-500.
- Experimentele flats. (z.d.). Bewonerscommissie. Experimentele-flats. Geraadpleegd op 17 oktober 2022, van <http://www.experimentele-flats.nl/bewonerscommissie.html>
- Gadet, J. (2018). Ondermijnt hoogbouw de 'menselijke maat'? AGORA Magazine, 34(3).
- Gifford, R. (2007). The consequences of living in high-rise buildings. Architectural science review, 50(1), 2-17).
- Goffman, E. (1977). The arrangement between the sexes. Theory and society, 4(3), 301-331.
- Hoppenbrouwer, B. (2019). The Community Effects of Co-living. Exploring opportunities for Dutch developer-led

- co-living in fostering community building among residents. [Master's thesis, Radboud University]. Educational repository. https://theses.uibn.ru.nl/bitstream/handle/123456789/8521/Hoppenbrouwer,_Bas_2.pdf?sequence=2
- Hulsman, B. (2018, 28 november). Vijftig jaar Bijlmer: in idealen kun je niet wonen. NRC Handelsblad. Geraadpleegd op 27 juni 2022, van www.nrc.nl/nieuws/2018/11/28/in-idealen-kun-je-niet-wonen-a2780208#:~:text=Investeringen%20in%20de%20Bijlmermeer%20en,een%20vinexwijk%20met%20veel%20rijtjeshuizen.
 - Jacobs, J. (1961). Jane Jacobs. The Death and Life of Great American Cities, 21(1), 13-25.
 - Kalantari, S., & Shepley, M. (2021). Psychological and social impacts of high-rise buildings: A review of the post-occupancy evaluation literature. Housing Studies, 36(8), 1147-1176.
 - Kearns, A., Whitley, E., Mason, P., & Bond, L. (2012). 'Living the high life'? Residential, social and psychosocial outcomes for high-rise occupants in a deprived context. Housing Studies, 27(1), 97-126.
 - Kleinhans, R.J. (2005). Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting. Delft University of Technology, 17.
 - Lofland, L. H. (2017). The public realm: Exploring the city's quintessential social territory. Routledge.
 - Mantingh, I., Duivenvoorden, A., Klapwijk, J., Krabbendam, P. (2021). Ontwerp voor ontmoeten. Hoe de gebouwde omgeving kan uitnodigen tot contact. Geraadpleegd op 6 oktober 2022, van www.platform31.nl/publicaties/ontwerp-voor-ontmoeten
 - Miao, J., Wu, X., & Sun, X. (2019). Neighborhood, social cohesion, and the Elderly's depression in Shanghai. Social Science & Medicine, 229, 134-143.
 - Nguyen, L., van den Berg, P., Kemperman, A., & Mohammadi, M. (2020). Where do people interact in high-rise apartment buildings? Exploring the influence of personal and neighborhood characteristics. International journal of environmental research and public health, 17(13), 4619.
 - Rijksoverheid. (z.d.). VN-verdrag Handicap. Rijksoverheid. Geraadpleegd op 27 oktober 2022, van www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechten-van-mensen-met-een-handicap/positie-mensen-met-een-beperking-verbeteren-vn-verdrag-handicap
 - Schiefer, d., & Van der Noll, J. (2017). The essentials of social cohesion: A literature review. Social Indicators Research, 132(2), 579-603.
 - Sennett, R. (2020). The public realm. In Being Urban (pp.35-58). Routledge.
 - Skjaeveland, O., & Garling, T. (1997). Effects of interactional space on neighbouring. Journal of environmental psychology, 17(3), 181-198.

- Sutcliffe, A., Dunbar, R., Binder, J., & Arrow, H. (2012). Relationships and the social brain: integrating psychological and evolutionary perspectives. British journal of psychology, 103(2), 149-168.
- Tasan-Kok, T., Van Kempen, R., Mike, R., & Bolt, G. (2014). Towards hyper-diversified European cities: A critical literature review
- Ulden, E. V., Heussen, D., & Ham, S. van der. (2015). De stoep. Ontmoetingen tussen huis en straat.
- Van Dale. (z.d.). Welzijn. In Van Dale. Geraadpleegd op 4 oktober 2022, van www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/welzijn#.Yzwf5C8RqLc
- Van der Vusse, P. (2021, 19 oktober). 50 jaar experimentele flats in Overvecht: 'Ja, er gebeurde weleens wat met een leuke buurvrouw'. Algemeen Dagblad. Geraadpleegd op 20 juni 2022, van www.ad.nl/utrecht/50-jaar-experimentele-flats-in-overvecht-ja-er-gebeurde-weleens-wat-met-een-leuke-buurvrouw~ab97d789
- Van Dijk, W. (2018, 6 maart). De stad van de toekomst pakte anders uit dan gehoopt. NRC Handelsblad. Geraadpleegd op 27 juni 2022, van www.nrc.nl/nieuws/2018/03/06/de-stad-van-de-toekomst-pak-te-anders-uit-dan-gehoopt-a1594592
- Veenhoven, R. (2000). Leefbaarheid: Betekenissen en meetmethoden.
- Verloo, N. (2019). Captured by bureaucracy: street-level professionals mediating past,

- present and future knowledge. In Planning and knowledge (pp. 75-88). Policy Press.
- Werkgroep 25 jaar WG-terrein. (2009, mei). Van Wilhelmina Gasthuis tot WG-terrein. docplayer.nl. Geraadpleegd op 21 juni 2022, van <http://docplayer.nl/112591731-Van-wilhelmina-gasthuis.html>
 - Whyte, W.H. (2009). New York and Tokyo: A study in crowding. The essential William H. Whyte, 227-45.

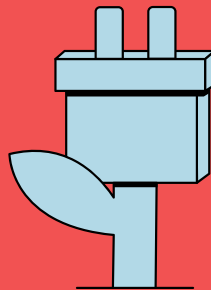
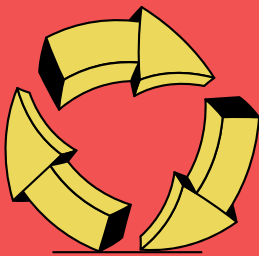
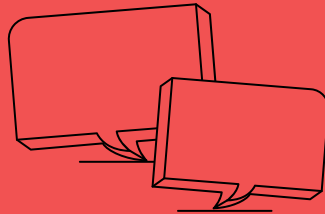
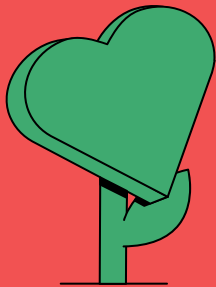
MERWEDE LAB

LOLA Landscape Architects

www.merwedelab.nl

MERWEDE LAB

www.merwedelab.nl